

WSTĘP

Przedmiot refleksji naukowych jakim jest rodzina jest zdecydowanie multidyscyplinary. Tej trwałej i mało podatnej na gwałtowne zmiany, a jednocześnie zmieniającej się podstawowej komórce życia społecznego, towarzyszą refleksje badawcze z zakresu: prawa, ekonomii, biologii, psychologii, socjologii, pedagogiki, kultury, filozofii, demografii, urbanistyki, czy także kryminalistyki i patologii.

Obecny kształt i sytuacja współczesnej rodziny w skali globalnej (świata i jego regionów) – ze względu na różne środowisko geograficzne czy społeczno-kulturowe zawiera wiele cech wspólnych, zunifikowanych; z drugiej zaś, liczne znamiona rysujące odrębność typów rodzin, wzorców i modeli życia, różnorodność w strukturze i ich funkcjonowaniu (Kawula, Brągiel, Janke)¹.

Niewątpliwie przeobrażenia, jakie zachodzą w różnych dziedzinach życia, nie pozostają bez wpływu na rodzinę i jej funkcjonowanie. Współczesna rodzina ulega szybkim przemianom. Jednym z głównych czynników transformacji rodziny są zmiany systemu ekonomicznego, pomimo że jej transformacja jest uwarunkowana również kulturowo, moment ekonomiczny jest decydującym czynnikiem transformacji, ponieważ tempo zmian kulturowych jest wolniejsze. Zachodzą zmiany i nowe procesy demograficzne oraz zjawiska obyczajowe, zmianie ulegają warunki ekonomiczne, hierarchia wartości, styl życia. Przeobrażenia te ściśle wiążą się z funkcjami, które rodzina spełnia wobec jednostki i społeczeństwa (Szeffler)². Rodzina współczesna ulega wielu przemianom ekonomicznym, społecznym i demograficznym. Wśród nich można wymienić:

- zmiany w strukturze rodziny – wielopokoleniowe rodziny zastępują małe rodziny łączące dwie generacje: rodziców i dzieci, jednocześnie obserwuje się spadek liczby dzieci; skutkiem zaniku wielkich rodzin jest swoista „pustka” małej rodziny – mała rodzina dostarcza dziecku nielicznych wzorców osobowych;
- praca obojga rodziców – problemy rodziny wynikające z pracy pozadomowej rodziców wiążą się z brakiem wystarczającej opieki nad dzieckiem, zaniedbywaniem obowiązków rodzicielskich, rozluźnieniem więzi rodzinnych itd.;
- podejmowanie przez matkę pracy poza domem, będące efektem zmiany kulturowej i społecznej pozycji kobiety, wzrost budżetu

---

¹ Kawula S., Brągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.

² Szeffler M., *Problemy współczesnej rodziny a rozwój dziecka*, [on-line 06.09.2013] www.eduforum.pl

- rodziny będący konsekwencją pracy zawodowej matek; wzrost liczby kobiet z wyższym wykształceniem oraz pełniących odpowiedzialne funkcje zawodowe; zmiana pozycji ojca w rodzinie – nie jest ona już dominująca; ewolucja funkcji kobiety do roli współodpowiedzialnej za całość spraw rodziny i uczestniczącej w świecie pozadomowym (ekonomicznym, społecznym, kulturalnym, itd.) wprowadziła znaczące zmiany w tradycyjnym układzie społecznym w rodzinie; wykształciła się rodzina demokratyczna – w takiej rodzinie stosunki układają się na płaszczyźnie przyjaźni, wzajemnego zrozumienia i współpracy, znika też podział na prace męskie i żeńskie;
- nietrwałość rodziny i w rezultacie jej rozkład;
  - bezrobocie; wydłużanie się zjawiska bezrobocia powoduje całkowitą degradację społeczną, w tym także degradację rodziny;
  - uzależnienie od alkoholu, narkotyków, nikotyny, leków – skutki uzależnienia rodziców są rozległe i niebezpieczne, szczególnie alkoholizm i narkomania prowadzą do zaburzeń funkcjonowania rodziny a nawet jej rozpadu; powodują samozniszczenie fizyczne i psychiczne, zubożenie a także nie pozostają bez wpływu na dzieci;
  - warunki bytowe – od sytuacji ekonomicznej każdej rodziny uzależnione jest wypełnianie prawidłowych funkcji oraz prowadzenie gospodarstwa domowego.

Znaczenie rodziny w życiu jednostki i społeczeństwa jest ogromne. Rodzina jest grupą społeczną, która stwarza najkorzystniejsze podstawy do wychowania i rozwoju młodego pokolenia. Rodzina sama może kreować pożądane zmiany społeczne.

Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie Czytelnikom refleksji teoretycznej i doświadczanej praktyki odnoszącej się do problemów współczesnej rodziny oraz uwarunkowań jej rozwoju. W niniejszym opracowaniu pragniemy ukazać rodzinę jako miejsce transmisji społecznych między jednostką a układami szerszymi i globalnymi. Interdyscyplinarna tematyka opracowania może stać się atutem, ukazuje bowiem złożony, wieloczynnikowy/wielopłaszczyznowy problem przeobrażeń, jakie dokonują się we współczesnej rodzinie – z perspektywy Autorów Republiki Czeskiej, Słowackiej i Polski, do czego przyczyniła się wieloletnia wymiana doświadczeń ośrodków akademickich takich, jak Uniwersytety w Hradec Kralowe, Ostrawie, Bańskiej Bystrzycy, Nitrze i Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

Problemy prezentowane w niniejszym opracowaniu koncentrują się na trzech spójnie połączonych, ale samodzielnych tematycznie obszarach zagadnień. Pierwszy z nich zatytułowany jest: *Współczesna rodzina w kontekście transformacji społecznej*, drugi *Problemy współczesnej rodziny*, trzeci natomiast *Podjęmowane działania na rzecz wsparcia i pomocy rodzinie*.

Część pierwsza: *Współczesna rodzina w kontekście transformacji społecznej* poświęcona problemom przemiany współczesnej rodziny, stanowić będzie istotny kontekst dalszych rozważań. Zaprezentowano w nim najważniejsze cechy, które charakteryzują współczesne społeczeństwo oraz na tym tle zmiany, jakie zachodzą we współczesnej rodzinie a także ich wpływ na młode pokolenie. Dokonano wnikliwej analizy przemian współczesnej rodziny, scharakteryzowano modele rodziny. W dalszej części przedstawiono uwarunkowania społeczno-ekonomiczne mające istotny wpływ na funkcjonowanie rodziny jako całości i poszczególnych jej członków; przybliżono problem dzieci doświadczających biedy (na przykładzie krajów po zmianie systemowej).

W części drugiej zidentyfikowano zagrożenia dla rodziny wynikające z procesów transformacji, analizowano problem migracji zarobkowych oraz wpływu długotrwałej rozłąki dziecka z rodzicami na relacje pomiędzy rodzicami a dzieckiem, gdy rodzice wyjeżdżający w poszukiwaniu lepszego standardu życia, często nie zdają sobie sprawy z tego, jakie konsekwencje ma ich wyjazd dla pozostawionych w kraju dzieci; analizowano wpływ jakości obrazu rodziny na popularność dziecka wśród rówieśników. Poruszono również problemy i dylematy współczesnych rodziców – samotne macierzyństwo, przedwczesne rodzicielstwo, aspekty i uwarunkowania życia w pojedynkę (single). Analizowano również problem agresji i przemocy występującej w rodzinie oraz związku między doświadczaniem karania fizycznego w dzieciństwie, a zachowaniami agresywnymi wobec bliskich osób w okresie dorosłości.

Część trzecia prezentuje różne typy działań podejmowanych na rzecz wsparcia i pomocy rodzinie. Wiele niepokojących zjawisk występujących w rodzinie wymaga ingerencji z zewnątrz i szeroko pojętej pomocy. Obecnie nie wystarcza działalność filantropijna, ukierunkowana na wspomaganie środowisk najuboższych. Współcześnie konieczna jest wielostronna pomoc, nie tylko materialna, ale również poradnictwo rodzinne, wychowawcze, zdrowotne itd. – rodzina, mimo licznych zagrożeń i słabej kondycji, jest nie do zastąpienia, zwłaszcza w pierwszym okresie życia człowieka, kiedy kształtuje się jego osobowość. W związku z tym faktem nie ulega wątpliwości, że należy ją chronić i wspierać, a myśl na ten temat winna być głównym wyznacznikiem wszystkich działań wobec niej kierowanych. Jest to oczywiście zadanie niezwykle trudne, jednak jakże ważne z punktu

widzenia interesu całego społeczeństwa. Główne wyzwania stojące obecnie przed polityką rodzinną w Polsce to wspieranie rozwoju rodziny oraz jej ochrona i wsparcie. W opracowaniu zaprezentowano – zróżnicowane w zależności od rodzaju i natężenia problemów, których doświadczą – działania na rzecz rodziny – innych form pomocy oczekują rodziny z problemem bezrobocia, bezdomności, przemocy, zagrożenia ubóstwem a jeszcze innej rodziny niewydolne wychowawczo.

Proponowana książka nie wyczerpuje, co jest zrozumiałe problematyki wyzwań stojących przed współczesną rodziną i uwarunkowań jej funkcjonowania, może stanowić jednak przyczynek do dyskusji. Jest to oczywiście obraz tylko niewielkiej części, wycinek problemów, wynikających ze zmiany społecznej, który Autorzy chcieli przybliżyć, jako własne refleksje.